

ПАВЛЕ ВАСИЋ

**ДЕЛА САВРЕМЕНИКА
МАЛИ ПРИЛОГ ИКОНОГРАФИЈИ СРПСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ**

Још од времена када сам написао први чланак о нашој Революцији 1804. године, хтео сам да откријем о том времену што више података који потичу од савременика. Стицајем околности, тај круг се мало проширио рачунајући период од 1804. до 1830. године када се наша револуција може сматрати окончаном признањем нове српске државе. У **Историјском зборнику**, затим у **Зборнику Музеја првог српског устанка**, коначно у **Зборнику Историјског музеја Србије**, објавио сам неколико чланака, увек са жељом да прибавим по неки нови податак из овог периода. Посебно су ме интересовали монументални извори профане садржине, јер је у том погледу владала велика празнина. У међувремену, од 1954. године до данас, имао сам могућност да евидентирам извештај број дела, слика, гравира, цртежа, печата и архитектонских споменика захваљујући путовањима у Беч и проучавању у Војноисторијском музеју, Музеју града Беча и Ратном архиву у Бечу. У нашој земљи такође сам настојао да прибавим дела профане и религиозне садржине. Тако

је, донекле, увећана иконографија Српске револуције — до нових проналазака.

У **Каталогу**, који следи, наведени су радови пронађени од 1954. године, али, такође, и они који тематски припадају овој целини, мада су на један или други начин познати и објављени — на пример портрети Павла Ђурковића или цртежи Грегорија Вујића (бр. 15, 19, 20, 21, 29, 30, 46, 61, 66—75). Уопште узевши, профаних дела је мало, много мање него оних који припадају црквеној иконографији. Што се тиче профаних дела, прикупљених у ово језгро, не губим наду да ће се њихов број постепено увећавати.

Пре више година, иницијативом покојног Душана Перовића, тадашњег управника Музеја првог српског устанка, понудио сам једном овдашњем издавачком предузећу прво језгро слика и правира из времена Револуције, око двадесетак на броју. Међутим, превалну је уметнички значај дела, а не историјски, јер је тражена „првокласна уметничка вредност“, што моје скромно језгро тада није могло да понуди. Сматрао сам да је срећа што из тог времена има дела од историјског интереса, макар не била од веће уметничке вредности. При том сам имао на уму слична издања у иностранству, на пример албуме Армана Дајоа (Dayot), који је у посебним књигама приказао све значајне периоде француске историје. Међутим, ја сам се ограничио на период Револуције, што значи на дела која су настала у том времену од руку уметника или стваралаца — савременика или сведока догађаја. У мој каталог су ушли догађаји (Убиство Хаџи Мустафе), сцене (Карађорђе (?) и Турчин, Руска војска, Фрајкорци, Сељаци), портрети, предели, иконе и печати, све што је објављено или обрађено у том времену. Верујем да неке теме нису исцрпљене и да ће се пронаћи цртежи и скице Франтишека Јашека или Д. Н. Б. Каменског, или неког нашег сликара и цртача, као што је био онај који је за време Револуције у Београду нацртао Васу Чарапића и та је слика продавана — можда као графички лист. Уопште, сваки уметнички — ликовни или рад из области примењених уметности (на пример: заставе, печати и иконе) доприносиће обогаћивању иконографије тога доба.

Овај **Каталог** сачињава мали прилог иконографији Револуције, која је објављена у радовима ранијих истраживача фрагментарно, а није приказана као посебна целина. То су радови Миодрага Коларића, Ђурђице Петровић, Славка Шакоте, Драгане Самарцић, Бранка Вујовића и неких других. У **Каталогу** су графички радови — бакрорези, бакрописи, акватинте, затим слике, иконе, уопште тадаш-

њи савремени материјал, уколико сам на њега наилазио у својим путовањима, а делимично га и објавио, на пример — графичке радове о фрајкорцима, иконе Лазара Стајића у Мачви или Арсенија Јакшића у северној Србији, или Николе Апостоловића у Прокупљу.

Ова целина представља један прилог *sui generis* иконографији наше Револуције, свакако прожет једном субјективном нотом, као што су, уосталом, све творевине духа. Иконографске јединице су поређане хронолошким редом. Поједине од њих су раније репродуковане у мојим чланцима или књигама, па сам, због тога, изоставио познате јединице. Међутим, репродуковао сам оне мање познате или досада нерепродуковане, тако да ће се са те стране у **Каталогу** наћи и нешто ново. Уз каталожке јединице наведена је до сада објављена литература о њима. По том се Каталог разликује од сличних дела, у којима је обично наведен само назив слике или дела, често без имена аутора или ознаке извора. Касније иконографија Револуције — српског устанка прилично је велика. Али, ако некога интересује како су изгледале личности тог времена, виђене очима савременика, онда ће Каталог оправдати своје постојање. Свако кога овакве теме интересују — историчар, етнограф, сликар, илустратор или посве обичан читалац — наћи ће у овом репертоару дух и мирис епохе, елементе који су у каснијим интерпретацијама сличних мотива морали да буду измењени. Ово се најбоље види и у филмовима, који треба да прикажу то доба. Ма колико се стваралац или стручњак трудио да ту епоху оживи, ипак нешто недостаје; он не може потпуно да је дочара, него је само интерпретује, а у том случају — субјективни фактор нараста до нежељене сразмере.

Сва дела наведена и објашњена у **Каталогу** настала су од 1788. до 1830. године, осим портрета цара Николе I, кога сам донео због његовог мало познатог наслова, вероватно тако формулисаног после једренског мира, чија је последица било и признавање аутономије Србији. Од тренутка када је Србија добила статус државе — наследне кнежевине, револуционарни период се могао сматрати завршеним. Тако схватање произилази и из Ранкеовог дела, који је цео ток збивања у Србији до 1829. године назвао Српском револуцијом.

1. SERBISCHER FREIWILLIGER UNTER COMANDO DES MAJOR MENALOWIC — Српски добровољац под командом мајора Михаљевића, бакропис (завршен бакрорезом), димензије 196 x 158 мм. Колорисан. Инв. бр. 85.827. Кат. бр. 99, стр. 47. Власник: Музеј града Беча.

О српским фрајкорцима за време њиховог похода 1788/89. и 1793. године објављен је извештај број бакрореза и бакрописа, који приказују поједине личности, уствари портрете у целој фигури, због чега су веома значајни као извор за то доба. Иако су ови радови ограничени на кратак временски период, ипак су веома корисни, јер дају слику времена уочи Револуције. Била је срећа да има таквих података о устаницима! То су, иначе, дела немачких и аустријских сликара и цртача, веома познатих — као Вилхелм Кобел, популарних — као Хијеронимус Лешенкол, или непознатих, али ништа мање солидних — као Михаел Кауперц из Граца, који су дали слику Срба од неоцењиве вредности. Постоји нада да ће с временом искрснути и други радови ове врсте. Колико још има непознатих? Тешко је веровати да Аустријанци и њихови извештачи, поред оног опромног информативног материјала о Србији и догађајима у њој, нису оставили и неки цртеж када су у својим извештајима описивали, детаљно, одело, униформе, заставе, боју топова и друге појединости, којих су пуни њихови документи о нашој Револуцији. Сигурно је да су ти подаци и описи зависили од културе и интелектуалног нивоа извештача, али их има веома прецизних, какви се ретко сусрећу и код наших писаца, изузимајући Баталку, који је у том погледу дао најдетаљнија обавештења о школама и њиховом програму у Карађорђевој Београду, о појединцима, о војсци, изгледу и опреми регуларних војника, о оделу Николе Новокрешћеног. Изузимајући, наравно, и Јоакима Вујића. Писци често прелазе преко неких појединости, које им изгледају обичне или неважне, а већ идуће генерације то заборављају и многи подаци и појединости неповратно нестају. Оно мало ликовних извора о Револуцији, на пример — портрети Миленка Стојковића и Младена Миловановића, показују да су историјске чињенице другачије него што културан и релативно обавештен човек може да претпостави.

Литература: Мита Костић, Календар књига, гравира, музикалија и много чега другог књижаре Емануела Јанковића из Новог Сада, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 2, 1929, 214; Hieronymus Löschenkohl 1755 — 1807, Historisches Museum der Stadt Wien Erste Sonderausstellung April — Oktober 1959. Im Eigenverlag des Museums; Павле Васић, Хијеронимус Лешенкол, сликар Срба у XVIII веку, „Политика“, 31. децембар, 1. и 2. јануар 1964; Исти, Ношња народа Југославије кроз историју, Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд, 1968, 130; Исти, Мали прилози историји српског фрајкора у аустријској војсци 1788—1814, Зборник историјског музеја Србије, 6, Београд, 1969, 89; Исти, Le Costume serbe à l'époque du baroque, Barocco in Italia e nei paesi slavi del Sud, Firenze, Leo S. Olschki Editore, MCMLXXXIII, 247.

2. DIE FREIWILLIGEN ERBEUTEN AM 10-TEN MERZ 1788 BEY TSUPNA 200 MIT MEHL BELADENE PAKPFERDE, бакропис (завршен бакрорезом), димензије 202 x 295 mm. Колорисан. Инв. бр. 74.504. Кат. бр. 97, стр. 47. Власник: Музеј града Беча.

Литература: Hieronymus Löschenkohl, 47; Васић, Мали прилози историји српског фрајкора..., 90 (са репродукцијом).

3. DER DICKE TAPFERE JOHANES EIN SERVISCHER FREYWILLIGER, HIERONYMUS LÖSCHENKOHLE, 47; илуминирани бакропис, димензије 235 x 176 mm. Власник: Музеј града Беча.

Литература: Васић, Хијеронимус Лешенкол, сликар Срба... „Политика“, 31. децембар 1963, 1. и 2. јануар 1964, (са репродукцијом); Исти, Мали прилози историји српског фрајкора, 90 (са репродукцијом).

4. JOSEPH KRENAK BERÜHMTER HARAMBASCHA JEZO BEI DEN SERWISCHEN FREIWILLIGEN IN DER GEGEND VON SABBATSCH AUF DESEN KOPFE 400 ZEKINEN GESETZT WERDE, илуминирани бакропис, димензије 257 x 180 mm. Власник: Музеј града Беча.

Литература: Као под 3.

Напомена уз ову јединицу: »In der Wiener Zeitung von 15. August 1788« die Porträts von einigen Servischen Freywilligen, die Türkische Unterthanen, und jetzt auf k.k. Seite in Ihre Uniform angekündigt. In der Beilage zum Kriegskalender 1790« 7 servische und banatische Freywilige angeführt.

5. SERVISCHER FREIVILLIGER IVAN STANISLAVITZ AUS MISLODIN — припада претходној серији „српских и банатских добровољаца“ из календара за 1790. годину.

Литература: Душан Поповић, Војводина, II, Нови Сад, 1941, 315 (са репродукцијом бакрописа).

6. TÜRKISCHER EMIGRANT VON MIRWE (MIRIWE) AUS SERVIEN — Српски сељак из Миријева, објављен у Календару за 1790. годину у серији „8 Emigranten“, свакако српских избеглица. Као и овај, то су важни извори за изглед наших сељака уочи Револуције. Колорисани бакропис, димензије 231 x 180 mm. Власник: Музеј града Беча.

Литература: Hieronymus Löschenkohl, ..., 47; Васић, Мали прилози историји српског фрајкора..., 90 (са репродукцијом).

7. J. G. MANSFELD, Избављњна Сербја (Сигнатура: „J. G. Mansfeld sc“), бакрорез, димензије 140 x 85 mm.

Литература: П. Васић, Српска штампана књига 18. века, Матица српска, Нови Сад, Народна библиотека Србије, Београд, 1963, 160; Георгије Михаиловић, Српска библиографија XVIII века, Београд, 1964, 209 (са репродукцијом); Динко Давидов, Српска графика XVIII века, Нови Сад, 1978, 408 (сл. 391).

8. ЈОАННЪ ЈОАНОВИЧЪ, ПРАВОСЛАВНИЙ ЕПІСКОПЪ БАЧКІЙ, Сегединскій, Етарскій и проча, бакрорез, димензије 21,9 x 13,5 cm.

Испод портрета у овалу приказан је Шабац, десно фрагмент Србије, лево Мачве, а испод тога — на некој врсти парапета владика ослобађа окова два роба Србина.

Литература: Константин Костић, Два знаменита а заборављена гроба у Сомбору, издање аутора, Сомбор, 1931 (са репродукцијом); Д. Давидов, Портрети Срба XVIII века, Галерија Матице српске, Нови Сад, 1965, 144 (са репродукцијом); Исти, Српска графика XVIII века, Нови Сад, 1978, 387.

9. MICHAEL KAUPERZ, STEYERISCHES FREY COR 1793, колорисани бакропис, димензије 23 x 16 cm. Сигнатура: »Michael Kauperz Kupferstecher in Graz«. Власник: Војноисторијски музеј у Бечу.

Бакропис представља добровољца „који је припадао Штајерском или Вурмзеровом фрајкору“, састављеном од добровољаца из Србије 1793. године.

Литература: П. Васић, Карађорђева Србија у делима савремених уметника, Зборник Музеја првог српског устанка, 1, Београд, 1959, 67 (са репродукцијом). Исти, градска ношња Срба од XVI до XIX века, градска култура на Балкону (XV—XIX век), Зборник радова, Београд 1984, 266, сл. 6.

10. WURMSER FREI=CORPS — Добровољац Вурмзеровог фрајкора 1793, припада серији акварелисаних цртежа, који представљају разне родове аустријске војске. Аутор није потписан. Димензије фигуре 7 cm. Власник: Војноисторијски музеј у Бечу.

Осим црвеног феса, војник има неку врсту униформе плаве боје, са црвеном јаком и шљатим зарукављем. Бели ширити на тозлуцима су стални украс, по коме се, иначе, познају Србијанци.

Литература: Као под 9.

11. SERBISCH — BANATISCHES FREI CORPS — Српско-банатски фрајкор, акварелисани цртеж из серије као под 10. Оригинал у Војноисторијском музеју у Бечу. Копија: П. Васића.

12. WILHELM VON KOBELL, SOLDATEN DES WURMSER FREICORPS UND UNGARISCHER FÜSILIER, HEERESGESCHTLICHES MUSEUM WIEN, INV. NO. BI 16.552 — Србијанци у Вурмзеровом фрајкору 1793, акварел, димензије 30 x 25 cm.

Литература: П. Васић, Мали прилози историји српског фрајкора..., 90 (са репродукцијом).

13. KAYSERLICH KÖNIGLICHE LEICHTE INFANTERIE, колорисана акватинта, димензије 20,4 x 16 cm. Аутор није познат. Србијанци у првом и задњем плану и један мађарски војник. По ношњи и оружју, види се да су то Срби, можда из каснијег времена, јер се фрајкор помиње све до 1798. године.

Литература: П. Васић, Официри „српског добровољачког батаљона (Servisches Frey' Bataillon) у аустријској војсци 1813 — 1814. године, Весник Војног музеја, 15, Београд, 1969, 214.

14. OFFICIER DU CORPS FRANC D AUTRICHE ET DE STIRIE, CONNU SOUS LE NOM DES MANTEAUX ROUGES (ROTHMANTEL) LEVE DANS CETTE DERNIÈRE GUERRE EN 1793, SUR LES FRONTIÈRES DE LA TURQUIE — Официр Вурмзеровог фрајкора. (По свему судећи, ову униформу носио је Алекса Ненадовић нешто раније). Илуминирана акватинта, димензије 23 x 14,7 cm. Сигнатура: »A Basle, ches CHr, de Michel«, што је изгледа, име издавача, а може бити и самог уметника. У сваком случају, рад одаје солидног познаваоца овог посла.

Литература: П. Васић, Карађорђева Србија у делима савремених уметника..., 67; Исти, Ношња народа Југославије кроз историју..., 132 (оба са репродукцијама).

15. УБИСТВО ХАЦИ МУСТАФЕ (1800?).

Једна од ретких популарних гравира, које су посвећене догађајима у Србији, али више као хроника турског царства, него илустрација револуције у Србији. У сваком случају, непознати ба-крописац је забележио догађај судбоносног значаја за турско царство.

Објашњења: 1. Woltzzimmer, 2. Bassa, 3. Türküscher Aga, 4. Janitscharen, 5. Mörder des Bassa.

Литература: Као под 9.

16. GEORGIUS CZERNY ANFÜHRER DER SERVIER, уље на платну, димензије 35,5 x 23,5 cm. Запис мастилом на полеђини слике. Власник: Народни музеј у Смедереву.

Портрет је купљен у антикварници Мирка Брајера у Љубљани, где га је открио Б. Стојимировић, чија је имовина узапћена 1944. године.

Постоји основ за мишљење да је то портрет који су устаници дали 1806. године Марку Добрићу да га копира у бакру у Саксонској, вероватно као вође или поглавара Срба. Доказ за ову тврдњу могао би да буде наслов на немачком језику.

Могуће је да је овај портрет, као и следећи бакропис у Каталогу, ипак био сачуван захваљујући неком чиновнику или официру наклоњеном Србима и Револуцији, ако не чак и Србину или Хрвату у аустријској служби, који је сачувао портрет и један примерак бакрописа. Што се тиче аутора слике, то би могао да буде неки од официра из прека, којих је било неколико 1806. године у контакту са устаницима. Но, сада је тешко о томе нагађати, али није искључено да једног дана буде откривено ко је тај сликар, чији се рад везује за 1806. годину. Ко је то био, Стефан Гавриловић, Никола Апостоловић или Михаило Живковић, који је имао веза са Земуном почетком столећа?

Литература: П. Васић, Мали прилози историји српског устанка, Зборник Музеја првог српског устанка, 3—4, Београд, 1964/65, 106.

17. GEORG PETROVITSCH GENANNT TSCHERNY, Obergeneral der Servier, Ritter des Russ. kaiserl. Alexander Nevsky Orden — Ein Servischer Offizier Industrie Comptoir zu Leipzig, илумирани бакропис, димензије 16,5 x 22 cm. Власник: Историјски музеј Србије.

Аутор је највероватније К. Г. Х. Гајслер (1770—1844), познати лајпцишки цртач и бакрописац, који је приказивао догађаје и личности свога доба. Најзначајнији су му илумирани бакрописи о бици код Лајпцига 1813. године. Радо је приказивао мотиве и фигуре из руског живота у више махова, па, можда, и овај Карађорђе, дугује свој постанак тој околности. Циљ бакрописа није јасан. Ако је требало да буде нека врста званичног Карађорђевог портрета, онда је „српски официр“ излишан. Али, ако је предложак за гравиру била композиција са више фигура, онда би се друга фигура могла и оправдати. Да ли су у питању два бакрописа? Судећи по првом изрештају аустријских власти, у питању је само лик Карађорђа (А. Ивић, Списи бечких архива, V, књ. V, Суботица, 1939, 894). С друге стране, натпис на бакропису исти је као и онај који се помиње на портрету. Осим ако није урађен само постојећи бакропис са две фигуре, кога аустријске власти, баш због потписа код Карађорђевог

фигуре, нису сматрале обичним информативним делом (какав карактер су имале све Гајслерове гравире), већ политичким пропагандним манифестом који би могао изгледати турским властима као потпомагање побуњеника. Због тога овај бакропис остаје као нерешен проблем.

Литература: Станоје Станојевић, Карађорђе, Народно дело, Београд, 1924, 7; П. Васић, Карађорђе у бакрорезу Готфрида Гајслера, „Политика“, 14. март 1954; Исти, Страни уметници и Карађорђева Србија, Историјски гласник, 1, Београд, 1955, 81; Исти, Карађорђева Србија у делима савремених уметника, Зборник Музеја првог српског устанка, 1, Београд, 1959, 67; Исти, Ношња народа Југославије кроз историју, Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд, 1968, 115; Исти, Српска ношња у уметности, Културни центар, Београд, 1964.

18. РЕГУЛАШ И ТУРЧИН, уље на платну, дело непознатог аутора, димензије 32 x 33,5 cm. Власник: Историјски музеј Србије.

Сам мотив необичан је и тешко се може довести у везу са сликарима Милошеве владавине. Изгледа много вероватније да је ова слика настала за време Карађорђевог Србије неким изузетним поводом. Д. Н. Б. Каменски спомиње једну историјску слику у Горњем граду 1808. године, коју је радио неки Србин. Између српских владара приказан је доле и Карађорђе; он хоће да посече главу Турчину, који му лежи поред ногу. Који је то Србин могао да буде, може само да се нагађа. Највероватније неко из Аустрије, „из прека“. Једна од важних индиција за сваку претпоставку свакако је сабља регулаша, невешта, дело сликара који није добро познавао оружје устаника. Исто је и са ханџаром. Могући аутори су: Никола Апостоловић, који је живео и радио у Београду, Михаило Живковић, који је насликао једну икону у Земуну 1798. године са неким стилским аналогијама, особито фигура у „пленеру“. Цела слика, са својом композицијом, необичном ношњом фигуре, фризуром, па мотивом говори у прилог датирању у почетак XIX века, прецизније у године Револуције. Њена намена остаје мали проблем, осим ако није била фрагмент слике коју помиње Б. Каменски 1808. године или неке сличне композиције.

Литература: П. Васић, Карађорђева Србија у делима савремених уметника..., 70; Исти, Ношња народа Југославије кроз историју..., 135, (обе са репродукцијама); В. Ђурић — Б. Вујовић, Прота Матија Ненадовић и његово доба, САНУ, Београд, 1978, 116 (са репродукцијом у боји).

19. ПОРТРЕТ ВИКЕНТИЈА РАКИЋА ЈЕРОМОНАХА ФЕНЕЧКОГ, фронтиспис уз књигу Викентија Ракића *Слово о почитаній цркви, въ Венеції при Теодосію, 1807.*

Портрет Ракићев објављиван је и у новијим публикацијама: Вера Васић, Портрет као илустрација српске књиге у 1800—1830, Библиотекар, 4, Београд, 1961, 326; П. Васић, Београд за време Карађорђа, Зборник Историјског музеја Србије, 19, Београд, 1982, 81 (обе са репродукцијама портрета).

20. ГЕОРГИЈ ПЕТРОВИЧЪ ЧЕРНЫЙ ПРЕДВОДИТЕЛЬ СЕРБОВЪ, Портрет Карађорђа у књизи Д. Н. Б. Каменског Путешествіе въ Молдавію, Валахію и Сербію, Москва 1810.

У овој књизи налази се неколико илустрација, које је, осим Карађорђевог портрета, цртао Б. Каменски. Карађорђа је цртао сликар Роберт, француски официр у руској геодетској служби, који је боравио у Београду службеним послом радећи вероватно за мајора Грамберга. Портрет је потписан: „Рис. Робертъ въ Белградѣ 4-гоюнія 1808 года. Грав. А. Осиповъ.“ Каменски као курир, који је донео за Правитељствујушчи совет свето миро, боравио је у Београду само непуна три дана (3—5 јуна). Како Карађорђе у то време није био у Београду, цртеж је могао да буде урађен пре или после боравка Каменског у Београду. Он спомиње два Француза код Родофиникина, „који су становали код њага“; један од њих био је, свакако, Роберт, кога су звали *пеинтре*, али он је био геодетски официр или цртач. Када се Робертов портрет упореди са претходним (под бр. 16), добија се утисак да је Карађорђе, не само идеализован, него и сплемењен, док је први портрет суров, „слично спису Каменског када приказује Совјетнике“ са „суровим изгледом лица и у нечистој ношњи“.

Литература: Робертов портрет стекао је велику популарност и објављен је много пута у разним публикацијама и књигама. Од новијих, то је збирка путописа које је уредио Петар Ж. Петровић под називом Путовања по јужнословенским земљама у XIX веку, Књижарница Драг. М. Петковића, Београд, 1934; Први српски устанак, каталог изложбе, Београд, 1954, 30; П. Васић, Страни уметници и Карађорђева Србија, Историјски гласник, Београд, 1956, 73. (Један одељак посвећен је Роберу и његовом портрету).

21. „МИЛЕНКО СТОЈКОВИЧЪ КОМЕНДАНТЪ ПОЖЕРО ВЕЦКОЙ“.

Јесте један од најзначајнијих ликовних извора из времена Револуције, јер Каменски даје податке и о личности једног значајног вође, војног и политичког, о његовој ношњи и навикама. Уствари, ово је комплетан документ који је изврсно допуњен описом посвете Миленку Стојковићу, његовом кругу, мушком и женском, обичајима, свему за што историчар Револуције треба да буде

захвалан Каменском. Сигнатури: „Рисоваль Б. К.“ изнад горњег наслова.

Литература: Као под 20; Историјски гласник..., 72.

22. ТРЕХЪ БУНЧУШНЫЙ ПАША И СЕРАСКИПЪ ГАСАНЪ.

Хасан-паша и сераскер са три репа, још једно дело Каменског, по коме се види његово интересовање за спољни свет, при чему он, међутим, уопште мало говори у својој књизи. Он спомиње живописност жена трговаца у Мценску, које су привукле не само његову пажњу. Сигнатура: „Риис. Д. Б. К.“

Литература: Као под 21.

23. МЦЕНСКІЙ КУПЧИХИ ВЪ ЗИМНЕМЪ И ЛЪТНЕМЪ НАРЯДЪ.

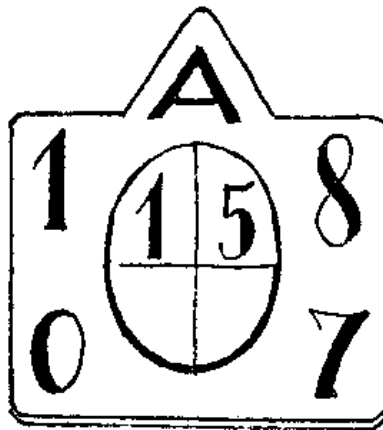
Гледајући ове цртеже, заинтересованост и сигурност Каменског, човек може само да жали што овај аутор није посветио пажњу сценама и људима у Србији. Додуше, он за то није ни имао времена, али — за нашу историју пропуштена је изузетна прилика. Сигнатура: „Рис. Д. Б. К.“

Литература: Као под 21.

24. ПУТИР МИЛЕНКА СТОЈКОВИЋА — КНЕЗА МИЛОША

Сребро, висина 32 cm. Аутор рељефа: Карл Седелмајер, (Sedelmayr), Беч. Сигнатура — жиг („пунца“): KS A 1807 15.“

KS



Предање је овај пехар приписивало Миленку Стојковићу, који треба да га је поклонио цркви 1809. године. Око глатке чаше иде унаоколо одвојен рељеф, који приказује једног императора на коњу, са шлемом на глави, како гази непријатељске заставе. На супротној страни је српски грб са малтешким крстом, а између ових двају представа два пандура са жалпацама, кратким ћурцима и сабљама. При дну фриза налази се орнамент од храстовог лишћа и жира. Пехар почива на стубу, чије је постолје украшено храстовим и лоровим лишћем. Чаша и постолје сачињавају стилску целину, а стуб је филигрански обрађен и одудара од целине.

В. Хан је објавила садржај једног писма кнеза Милоша из 1824. године, којим он поручује пехар-чашу са личним мотивом који се подудара са садржином рељефа на путиру. Међутим, постоје неке резерве у датуму пехара — 1807. години. Није у питању само ранија израда путира, него, можда, и другачија намена — на пример, за неког другог старешину, Миленка или Карађорђа, особито после победе на Мишару и Делиграду. Године 1824. Милош се налазио у веома снисходљивом ставу према Турцима и у јекну побуна, па је питање да ли се могао сматрати победничким императором који гази заставе својих непријатеља? Чудно је зашто је предање везало тај пехар за Миленка Стојковића, када је Милош касније и дуже време владао, па — како се могло десити да падне у заборав тај његов поклон поречкој цркви, а одржи се сећање на Миленка Стојковића, који је, осим путира, поклонио цркви и једно руско јеванђеље из 1701. године? Очигледно је да у сплету ових разних података постоји нека непозната, чије би решење тек дало пуну истину о пехару Миленка Стојковића или Милоша.

Литература: Споменица епархије Тимочке 1834—1934, Сремски Карловци, Српска манастирска штампарија, 1934; 340—341; Роксанда Стефановић, Поречка црква, Развитак, Зајечар, јануар-фебруар 1962, 1, 52; П. Васић, Мали прилози историји српског устанка, Зборник музеја првог српског устанка, 3/4, 1964/65, 114—116; Верена Хап, Значај Анастаса Јовановића за развој српске примењене уметности XIX века, Музеј примењене уметности, Зборник, 12, Београд, 1968, 31.

25. ДВЕРИ СЛИКАРА СИМЕОНА ЈАКШИЋА

Ове двери нађене су у Смољинцу и дате Музеју првог српског устанка 1964. године. На полеђини је следећи запис: „Сей двери приложи Беранъ Вуичићъ Засвой Вѣуны споменъ Мца февруарѣа 16 1806 Сѣмеонъ Јакшичъ Молеръ.“

Од слике није ништа сачувано, али овај запис недвосмислено говори у прилог Јакшићевог рада у Србији за време Револуције. Он

је био међу оним сликарима „из прека“ који су одржавали активне везе са Србијом од 1806. године. Двери су овалног облика, а димензије: 106 cm.

Литература: П. Васић, Мали прилози историји српског устанка..., 116.

26. СИМЕОН ЈАКШИЋ, ЦАРСКЕ ДВЕРИ ИЗ ЦРКВЕ СЕЛА ПОПОВИЦЕ.

Ове двери имају по три иконе у сваком крилу. Десно: Ваведење, архангел Гаврило и апостол Петар. Лево: пророк Захарија, Богородица и апостол Павле. На средини, код ногу Богородице је запис: „Сеи двери приложи Стоимиръ Карамарко оцу Среа за свои вѣчни спомен 1807.

Димензије овалних икона 36 x 28 cm, а четвороугаоних: 18 x 20 cm. Двери су прилично очуване и дају слику о духовним потребама тадашњег становништва у Србији. Карактеристичан је потпун раскид са зографским сликарством, које је цветало у Србији и после средине XIX века. На ово је, свакако, утицала и близина Баната, која је допринела бржем продору нових схватања уметности.

Литератури: П. Васић, Сликарска породица Јакшића из Беле Цркве, Зборник за ликовне уметности Матице српске, 1, Нови Сад, 1965, 267; Исти, Addenda у чланку Сликарска породица Јакшића, Зборник за ликовне уметности Матице српске, 2, Нови Сад, 1966, 319.

27. ЛАЗАР СТАЈИ, ЈОВАН КРСТИТЕЉ, ЦРКВА У ВРЊАЧКОЈ БАЊИ.

Уље на платну, димензије 78,2 x 69,2 cm. Сигнатура лево доле: „В. Дмитр. 1810. септ. 1. Л. Стаич М.“

Позади иконе налазила се 1954. године забелешка на хартији, из које се види да је то била славска икона породице Бугарчић из Земуна, па је 10. јула 1932. поклоњена цркви Св. Кирика и Јулите у Врњачкој Бањи. Десно, у овалном оквиру, налази се попрсје Св. Спиридона, патрона чизмара.

Литература: П. Васић, Мали прилози историји српског устанка, Зборник Музеја првог српског устанка, 3—4, 1964/65, 118.

28. ИКОНОСТАС ЦРКВЕ СВ. ДУХА ЛАЗАРА СТАЈИЋА У ЗАСАВИЦИ

Овај иконостас сликан је после 1806. године. Можда до 1808, из кога је времена запис ноћајског пароха Василија Бабића. Иконостас је мали. Има само престоне и парапетне иконе.

Престоне: арх. Михаило, Богородица (81 x 62 cm), Благовести (37 x 26 cm), Исус Христос (81 x 62 cm), Јован Претеча, Духови — Преображење, пр. Давид (32 x 26 cm) и пр. Соломон.

Парапетне: Христос и прељубница (68 x 87 cm), Христос и Самарјанка (83 x 87 cm), Лазарево васкрсење (63 x 87 cm) и Тајна вечера (52 x 89 cm).

Престоне иконе су дело Лазара Стајића. На икони арх. Михаила је сигнатура: „М. Л. ст. 18...“ (?).

Парапетне иконе су дело непознатог сликара.

И овај иконостас потврђује улогу сликара „из прека“. Лазар Стајић је у Мачви допринео ширењу нових схватања у црквеном сликарству. Могло се претпоставити да ће близина аустријске границе утицати на најближе суседство. Продор нових идеја за време Револуције није више претпоставка, него одлучујућа чињеница за развој уметности у Србији, и то у кратком времену.

29. ОСВОБОДИТЕЛЪ ОТЕЧЕСТВА СВОГА Г. ГОСУД. ЧЕРН: ГЕОРГИЙ

Фронтиспис у бакропису књиге: Календаръ на лѣто 1808 за свакога Срблина, кои любитъ родъ свои.

Отъ народолюбца Г. Михаилѣвича

Въ Будимѣ градѣ Писмены кралев: Универзитета.“

Димензије бакрописа: 15 x 10,8 cm фронтиспис календара за 1808. годину.

Бакропис представља Карађорђеву бисту на постаменту, окружену фигурама Србије, генија и пута, који му приносе сабљу, књигу и кључеве (Београда?). Овај бакропис значајан је због своје политичке, а не уметничке вредности. Аутор није познат. Мање је вероватно да је то био сам Михаљевић, а више неко од мађарских цртача, евентуално и Србин. Аустријске власти наредиле су да се овај бакропис ишчупа из књиге, тако да је само понеки примерак са њим сачуван. Велики је био страх Аустријанаца од Карађорђевог популарности, али и од замерања Турцима.

Литература: П. Васић, Карађорђева Србија у делима савремених уметника..., 72; Милорад Радевић, Георгије Михаљевић, Пјесн храбрим Србијаном, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд, 1980, 17 (са репродукцијом Календара из 1808. и фронтисписа).

30. ФРАНЦ ЈАШКЕ, МЛАДЕН МИЛОВАНОВИЋ (MLADEM MILOVANOVICS COMANDANT DER SERVIANISCHER FESTUNG BELLEGRADE IN JAHRE 1808.), уље на дасци, димензије 32,5 x 22,5 cm.

Значај Јашкеа за историју наше Револуције први је открио др Алекса Ивић када је пронашао ову слику у Војноисторијском музеју у Бечу и издајствовао њену куповину 1928. за краља Александра Карађорђевића, али јој је сада изгубљен сваки траг. Младен Миловановић је насликан приликом сусрета са надвојводом Лудвиком код кога је отишао, уместо Карађорђа, са „сјајном пратњом“ која је, такође, била „веома лепо обучена“. Он је веома велики, дебео и јако неотесан човек, такође сјајно одевен, сасвим на турски начин, „само што није имао турбан“. Јашке је приказао Миловановића на обали, према београдском граду, чиме је дао и верну слику грађевина у Београду, које нису биле порушене за време борби за ослобађање града. Захваљујући реализму Јашкеа, остало је неколико слика о Србији из 1808. године, које представљају сигуран ликовни извор за проучавање тога доба.

Литература: А. Ивић, Сlike Карађорђа и Младена Миловановића, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 9, Београд, 1928, 170—171 (са репродукцијом); П. Васић, Страни уметници и Карађорђева Србија..., 77 (са репродукцијом); Исти, Карађорђева Србија у делима савремених уметника..., 73.

31. ФРАНЦ ЈАШКЕ, ПОГЛЕД ИЗ ЗЕМУНА НА БЕОГРАД 1808. ГОДИНЕ, акварел, димензије 42,5 x 61,7 cm. Власник: Историјски музеј Србије.

Пратећи надвојводу Лудвика дуж турске границе, Јашке је насликао ведуте многих прадова у Хрватској и понеког у Србији. Тај драгоцен материјал из 1807. и 1808. године налазио се у Модерној галерији у Загребу.

Овај акварел приказује горњи крај Земуна, око цркве св. Николе, и Београд у даљини. И ово дело одликује се јасноћом и прецизношћу, које су квалификовали Јашкеова дела као веома важне документе епохе.

Литератури: П. Васић, Страни уметници и Карађорђева Србија..., 85; Исти, 1808. у акварелима Франца Јашкеа, Историјски гласник, 1—2, Београд, 1957, 61 (са репродукцијом).

32. ФРАНЦ ЈАШКЕ, ПОГЛЕД НА ГРАД РАМ У СРБИЈИ СА БАНАТСКЕ СТРАНЕ, акварел, дим. 42,5 x 61,7 cm. Власник: Историјски музеј Србије.

Занимљив докуменат о дунавском рибарству.

Литература: Исто (са репродукцијом).

33. ФРАНЦ ЈАШКЕ, САСТАЈАЛИШТЕ БАНАЋАНА И СРБИЈАНАЦА КОД КОВИНА 1808., акварел, димензије 42,5 x 61,7 cm. Власник: Историјски музеј Србије.

Ово је веома значајан документ о ношњи сељака у Србији за време Револуције. Приказано је: 16 фигура, осам сељака, један рибар, две жене у зубунима и свештеник са тророгим шеширом. Уствари, ово је једна од ретких слика која приказује ношњу за време Револуције. Приказани су још, у првом плану, банатски сељаци и аустријски граничари. Огромна је штета што Јашке није оставио више оваквих акварела или макар цртежа, који би још живље дочарали друштвену климу за време Карађорђа...

Литература: Као под 32 (са репродукцијама акварела и детаља фигура Србијанаца и Банаћана).

34. ФРАНЦ ЈАШКЕ, ПОГЛЕД НА ТИТЕЛ НА ТИСИ 1808. акварел, димензије 42,5 x 61,7 cm. Власник: Модерна галерија у Загребу.

Франц Јашке је рођен 1775. године у Розенталу у Чешкој. Године 1795. ступио је у академију и за време школовања често је добијао награде. Супротно владајућој уметничкој струји неокласицизма, он се оријентисао ка свакодневном животу, пределима, типовима и ношњама. У Модерној галерији у Загребу налази се преко 30 његових предела и ведута градова из Хрватске. Нешто касније, 1820. године, издао је серију од 53 бакрофреза са објашњењима од Ј. Чапловића, који су илуминирани, а такође представљају добар део ношњи из тадашњих југословенских крајева. Јашке (Франтичек Јашек) умро је 1824. године.

Литература: П. Васић, Ношња народа Југославије..., 122, 161.

35. ПОРТРЕТ ЈАКОВА ЈАКШИЋА, уље на платну, димензије (?). Власник: Народни музеј у Београду.

Према забелешци у старом инвентару, портрет је насликан по некој минијатури. Можда је то било 1847. године, после смрти Јакова Јакшића, с циљем да и његов портрет буде у галерији јунака из Револуције. Јакшић се представио као „бившиј капетан српске регуларне војске“, али извори су противуречни (В. Карацић, С. Милутиновић, К. Ненадовић, В. Јакшић). Активно је учествовао у устанку 1815. године и везао се за Милоша Обреновића.

На портрету је приказан у непознатој униформи, можда српској, о којој се засад ништа не зна. Био је писмен човек за оно доба:

написао је Војени устав 1813, екзерцирно правило које је посветио министру војном „Г. Младену Миловановићу“. Али, писао је и Журнал, којим се Сима Милутиновић послужио за своју историју догађаја у Србији 1815. године. Портрет — минијатура сликан је око 1810. године.

Литература: П. Васић, Јаков Јакшић Панцирлија у Србији, Зборник Историјског музеја, 17—18, Београд, 1981. (са репродукцијама портрета и Војеног устава).

36. НАДГРОБНИК ВОЈВОДЕ АТАНАСИЈА ЧАРАПИЋА

Налазио се код цркве у Поречу. Сада у Народном музеју у Неготину.

Натпис гласи: 1810 азгуста: 1 адѣ почиваетъ рабъ вожи Атанасиѣ Чарапичъ погиве одъ Турака на Пролоку“.

Мермер, димензије (?).

Сложена и китњаста орнаментика овог споменика карактеристична је за источну Србију, особито на гробовима свештеника: чак се и камен прилагођује својим облицима. Чест орнамент је круг, украшен у унутрашњем делу зупцима. Други орнамент је крст, који се постепено рашиљајује у мале крстове. Споменик са истоветним украсима нашла је у селу Долову Драгојла Живанов, дипломирани историчар уметности, и љубазно ми га ставила на располагање (са репродукцијом).

Литература: П. Васић, Мали прилози историји српског устанка..., 65, 121.

37. РУСКА ВОЈСКА (DURCHZIEHENDE RUSSEN BEI VALDSEE), Власник: бивша краљевска збирка у Штутгарту.

Руска војска при пролазу кроз Немачку 1805. године, дело Јохана Баптисте Флуга (1780—1866). То је био један од оних савесних хроничара који су имали интересовање за све око себе, а поготову у једном бурном времену као што су били Наполеонови ратови, када су разне војске пролазиле кроз Немачку — као непријатељи или пријатељи. Тако је Флуг забележио и пролазак Вурмзеровог фрајкора: Србијанце у мрком оделу и црвеним огртачима, са капуљачом преко чакова и ханџарима и пиштољима за појасом. Можда их је негде и насликао, па би проналазак тог рада увећао иконографију наше Револуције.

Литература: J. B. Pflug, Erinnerungen eines Schwaben 1780 — 1830, Ubm Donau 1836, 40—41, 160—161; П. Васић, Мали прилози историји српског фрајкора у аустријској војсци 1788—1814, Зборник Историјског музеја, 6, Београд, 1969, 92.

38. „Кнез голеншичевъ Кутузовъ Смоленскій“. Сигн. (адреса): „А. Орловскій Грав. С. Карделли Е. П. К.“

Богишићева библиотека у Цавтату.

Серија бакрореза руских војсковођа из 1812. године. Богишићева збирка у Цавтату.

Литература: П. Васић, Уметнички живот, II, Београд, 1976, 404.

39. Графъ Платовъ войска Донскага войсковој атаман сигн (адреса): „А. Орловскій Грав. Карделли Е. П. В.“

Богишићева библиотека у Цавтату.

Серија руских војсковођа из 1812. године, Богишићева библиотека у Цавтату.

40. „Грофъ Битгенштаинъ... командујућий соединенными руссiйско и союзными арміями.“ Сигн. (адреса): Грав. Карделли А. Е. В.

Богишићева библиотека у Цавтату.

Серија руских војсковођа из 1812, објављена вероватно 1813. или 1814. године.

41. РУСКА КОЊИЦА (RUSSISCHE KAVALLERIE) власник непознат.

Сликао Ј. В. Пфлуг при маршу Руса кроз Немачку. На њој су заступљени баш они родови коњице који су били у Србији — козаци и улани, а спомиње се и пролазак једне јединице кирасира.

Литература: Ј. В. Pflug, н. д. 176—177; Карађорђево деловодни протокол за годину 1812 и 1813, издање Друштва Србске Словесности, Београд, 1848, 604, 605, 628, 629, 795.

42. ЛАЗАР СТАЈИЋ, ДЕИЗИС 1811.

Сигнатура: Њ. Дмитровица 1821. Л. М. С.“

Икона се налазила 1964. године у олтару цркве у Лешници.

Није познато да ли је припадала иконостасу, односно да ли је у Лешници постојао Стајићев иконостас. Али, друге иконе нису нађене, осим једног Светог Георгија, који није приписан Л. Стајићу. У сваком случају и ова једна икона говори о распрострањености Стајићевог деловања у Мачви, самим тим — и ширењу прекосавских уметничких схватања у револуционарној Србији. Утицај Срба из Аустрије (Срема и Баната) био је непосредан за време и у јеку Револуције. Није искључено да су и овакви продори нових схватања у црквеној уметности били сматрани и као симптом слободе.

Литература: П. Васић, Мали прилози историји српског устанка, Зборник Музеја првог српског устанка, 3—4, Београд, 1964/65, 119—120; Исти, Три иконописца, Стајић, Стајић — Тошковић и Клајић, Зборник за ликовне уметности Матице српске, 11, Нови Сад, 1975, 305.

43. ЦРКВА У СЕЛУ СВОЈНОВУ 1812.

Запис на западној страни: „Храм св. архиепископ. Николе озидан 8. 12. 1812 за владу вожда Карађорђа“.

Судбину цркве после 1813. године приказао је Ј. Вујић: „Црква је скоро сва порушена, јербо су је Турци попалили и похарали, зато и горњег свода нема него је с даскама покривена. Основатељ овог манастира био је кнез Лазар... Ову цркву покрио је и неке мале келије дао је устројити г. Милета Радојковић кнез нахијски из села Катуна“.

Црква има триконхосну основу са бачвастим сводом, који је утврђен гредама. То је мала, приземна грађевина, која има основу моравске школе, али нема ни њене димензије, ни декоративност. Иако је грађена за време слободне српске државе, ипак је задржала оне облике који су карактеристични за турску владавину — када је црква више притајивана него истицана. Карактеристичан је иконостас, који се, вероватно, може везати за обнову извршену од стране кнеза Милете Радојковића. Он има групу Распећа, 12 празника, са стране пророке Мојсеја и Илију, 12 апостола са Христом у средини, престоне иконе, архангела Михаила, Богородицу, Христа и архиђакона Стевана. Ове последње иконе су неуко рестауриране 1919. године, али празничне показују једног мајстора који је раскинуо са зографским формулама или је, можда, дошао „из прека“ да донесе нешто ново и свежије, мало даље од граничних градова, дубље у Србију. Ако се евидентирају те појединачне појаве, добија се целовитија слика, која говори о много ранијем и јачем утицају сликарства из Аустрије него што се, на основу досадашњих сазнања, могло претпоставити. Име овог сликара није забележено, али, с обзиром на то да је обнова била извршена пре Вујићевог путовања 1826. године, помишљамо на Лазара Милића, сликара из Будима, који је радио нешто за књаза Милоша до 1830.

Литература: Ј. Вујић, Путешествија по Србији, I, Београд, 1901, 87; П. Васић, Мали прилози историји српског устанка..., 110—111, 118—121; Исти, Три иконописца.... 305—308.

44. „Военѣій уставъ“ сочинѣнъ наковомъ макшићемъ вѣвѣннѣмъ капетаномъ регулярне сарвске войске у годнии 1813.“, рукопис са цртежима црвеном и плавом оловком сада у Архиву САНУ, објављен у неколико махова, а у целини — Из Карађорђевог доба, Ратник, 1913, 148.

По свему судећи, Јакшићев Устав превод је са руског, али са извесним појединостима које приказују специфичне прилике у нас

за време Револуције (састав батаљона и ескадрона, начин поздрављања руком, трубне знаке и друго).

45. ЗАСТАВА РЕГУЛАРНЕ ВОЈСКЕ 1811—1812, примерак у Историјском музеју Србије.

Сачувано је неколико оваквих оригиналних примерака различитог стања, али јасних у погледу композиције и распореда елемената — знакова и боја. У аустријским извештајима налази се важан податак — да је државна боја Србије од 1804. до 1813. године била бела и црвена. Ова застава то управо и показује. Осим старих војвођанских застава с почетка Револуције, затим каснијих, добивених из Русије истог облика — црвена страна са грбом Србије и Трибалије и бела са руским орлом — сачуван је изванредан број истих застава са обе стране, које су морале да буду или државне или војне. Аустријски извештачи спомињу истицање заставе у неким приликама, али кажу да су Срби своје „државне боје црвену и белу“ заменили руским бојама, па се „зелено и црвено појављује на лафетима топова, заставама и јавним зградама,“ по налогу Родофинкина... Било ово истина или не, види се да је ова бела застава, оивичена црвеним троугловима, са рококо облицима грбова, била државна или војна, или једна и друга. У поређењу са заставама Наполеоновог доба, тадашња застава Србије представљала је врло лепо естетичко решење.

Литература: *Flags of the Napoleonic Wars*, Osprey publishing London, 1, 2, 3, 1981; П. Васић, Београд за време Карађорђа, 19, Зборник Историјског музеја Србије, 19, Београд, 1982, 67; Драгана Самарцић, Војне заставе код Срба до 1918, Војни музеј, Београд, 1983, 36—57.

46. PETROVITSCH (КАРАЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ 1814), фронтиспис непознатог дела о Карађорђу, које треба да је објављено у Грацу 1814. године.

Такво обавештење добио је А. Ивић од антиквара код кога је купио овај бакрорез. Да је књига о Карађорђу објављена, доказ је ова илустрација. Али, доказа има и са друге стране. Наиме, када је Ј. Вујић поднео драму Карађорђе, мађарског писца Иштвана Балога, на одобрење цензури, цензор Ђорђе Петровић написао је „да ће биографија тог самог Црнога (Карађорђа) на немачком језику у Бечу исте године, као што стоји под 2, штампана угледати светлост јавности“. По овоме, треба да је књига штампана у Бечу већ крајем 1813. године.

На бакропису Карађорђе је приказан у козачком мундиру — „суртуку“, кога је, свакако, носио последњих година владавине

као шеф државе. На јавној продаји у Земуну продавана је 1813. године једна шалка, која је, тобоже, припадала Карађорђу. То је била „russische Mütze“ са златним первазом око ушег дела капе. У Деловодном протоколу такође се спомиње израда „капе господару“.

Литература: А. Ивић, Слике Карађорђа и Младена Миловановића, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 9, Београд, 1928, 170 (са репродукцијом); П. Васић, Страни уметници и Карађорђева Србија, Историјски гласник, 1, Београд, 1955, 85; Исти, Карађорђева Србија у делима савремених уметника, Зборник Музеја првог српског устанка, 1, Београд, 1959, 76; Исти, Ношња народа Југославије кроз историју..., 1968, 114—116.

47. СРПСКИ ФРАЈКОР, — **SERBISCHES FREICORPS**, илу-
страција у делу **Illustrierte Geschichte der LÖSTERREICHISCHEN ARMEE...**,
Wien, 1888.

Претпостављам да је ово првобитно одело које су носили
фрајкорци и да је то, можда, униформа коју је Совјет прописао за
добошаре и тобџије по Карађорђевој тражењу.

Литература: П. Васић, Мали прилози историји српског устанка...,
1964/65, 113; Исти, Униформе српске војске 1808—1918, Београд, 1980,
20—21 (са репродукцијама).

48. ФРИЦ КРЕДЕЛ, СРПСКИ ДОБОВОЉАЧКИ БАТАЉОН
1813 (FRITZ KREDEL, OESTERREICH — UNGARN. »SERVISCHES
FREY — BATTALION« 1813). UNIFORMKUNDE NEUE FOLCE N. 35.
DIERENBROICK — GRUTER SCHULZ, HAMBURG 1936.

Ф. Кредел је радио свој цртеж по оригиналима у пропису за
униформу фрајкора. Овај пропис се налази у Војноисторијском му-
зеју у Бечу (обавештење од Ј. Олмеса из Крефелда). У позиву пу-
ковника Михаљевића, упућеном добровољцима за ступање у фрај-
кор, наглашава се да ће њихово одело бити „обично националному
ношви и сходно оружије“. Ово обећање углавном је одржано.

Литература: Као под 47.

49. ГОТФРИД ПРИКСНЕР, „СРЕБСКА МОМА ИЛ' Е ДО-
МА...“, бакрорез фронтисписа пемсарице коју је издао Вук Караџић
под насловом Мала престонародна славено — сербска песнарица, Беч,
Шнирер, 1814.

Прикснер (Prigner, 1746—1819) је рођен у Пољској где је жи-
вео и радио. Године 1790. дошао је у Беч, а 1796. у Пожун, да би
се 1802. стално задржао у Пешти, где је развио плодну граверску
делатност. Међутим, његов рад био је углавном репродуктивног ка-

рактера. У адреси није наведен аутор — цртач фронтисписа, него само бакрорезац Прикснер. Бакрорез припада несумњиво иконографији Револуције — као ваљда прва књига која је у непосредној вези са Србијом (ако се изузме Житие преподобног Стефана Первовјенчаног, објављено после пропасти Србије 1813. године са репродукцијом).

Литература: П. Васић, Страни уметници и Карађорђева Србија..., 84 (са репродукцијом).

50. СЕРБИЈЕ ПЛАЧЕВНО ПАКИПОРАВОШТЕНИЕ, ВЕНЕЦИЈА 1815. ГОД. *Сербіје плачевно пакіпоровоштение лѣта 1813.* Сигн. фронтисписа на бакропису. „*майка Сербія и снѣгъ Сербинъ.*“

Име аутора није наведено, али би то био, можда, Антонио Зулиани, који је резао Доситејев лик по портрету Арсе Теодоровића (1794) за Мезимца (1817). Веома значајно ликовно дело које непосредно за време устанка Милоша Обреновића скреће пажњу на Србију и прибавља јој право грађанства у уметности. Овај бакропис занимљив је као документ о српској ношњи из времена Револуције.

Литература: П. Васић, н. д. под 49, 77; Исти, Уметност, Српски устанак 1804. године, Завод за уџбенике и наставна средства Србије, Београд, 1972, 102 (са репродукцијом).

51. ДОБОШ ХАЦИ-МЕЛЕНТИЈА 1815. Власник: Војни музеј у Београду.

По целој површини добоша грубо су насликани пламенови уобичајен мотив на добошима тога доба. На средини је грб Србије са круном изнад штита и малтешким крстом преко штита, у чија четири поља се налазе оцила, уствари слова С. Испод круна, свуда унаоколо иза штита, види се разноврсно асиметрично распоређено оружје. Сама представа је груба, њен аутор је далеко заостајао иза сликара војних застава, који се одликовао бољим смислом за композицију — распоред елемената, асиметрично постављених. У сваком случају, овај добош даје представу о добошима израђеним у Србији трудом мајстора Симеона и његових помоћника Јована и Јоксима у Тополи.

Литература: П. Васић, Униформе српске војске за време првог устанка, Зборник Историјског музеја Србије, 5, Београд, 1968, 59.

52. ИКОНЕ НИКОЛЕ АПОСТОЛОВИЋА У ПРОКУПЉУ 1816.

Три престоне иконе Николе Апостоловића, земунског сликара, налазе се у цркви у Прокупљу. У добром су стању. Тој групи припада и икона св. Прокопија, која се чува у црквеном музеју у Нишу. Црква у Нишу посвећена је, иначе, овом свецу.

Ове иконе веома су значајне за историју сликарства у Србији због концепције фигура Христа и Богородице, које су насликане у стојећем ставу. У то време уметност у Србији, прилично конзервативна под утицајем јужног барока, приказивала је Христа и Богородицу у седећем ставу — на престолима. Готово сви сликари из Срема и Баната који су радили за Србију морали су да се прилагоде овако устаљеној формули (Георгије Бакаловић, Лазар Стајић, Арсеније Јакшић и други). Овакав продор нових схватања јавља се веома рано у унутрашњости Србије — 1816. године! Апостоловић је имао веза са Србијом и 1820. године. Тада је, наиме, тражио пасош за Србију због неких потраживања. За време Револуције живео је у Београду, а на дверима у Љутовници потписао се као „живописац бјелградски“.

Литература: П. Васић, Иконе Николе Апостоловића у Прокупљу, „Политика“, 15. новембар 1964; Исти, Уметнички живот, Универзитет уметности, Београд, 1976, 255.

53. ГЕОРГИЈЕ ЛАЦКОВИЋ, ПОРТРЕТ АРХИМАНДРИТА МЕЛЕНТИЈА ПАВЛОВИЋА, 1817.

Слика се налазила у манастиру Враћевшници, али је изгорела приликом пожара у конаку 1922. године, заједно са многим другим сликама. Карактеристична је као један од првих познатих портрета у новој Србији. Ова појава је паралелна са великим интересовањем за портрет у Аустрији, које је и тадашња критика истакла као главни мотив на бечкој изложби 1815. године.

Литература: П. Васић, Војвођански сликари у Србији 1817—1850, покушај систематизовања рада и улога сликара из Војводине у Србији као целине, Научни зборник Матице српске, Нови Сад, 1950, 95; Исти, Бидермајер у Србији, Зборник радова Другог конгреса Савеза друштава историчара уметности СФРЈ, Цеље, 1978, 150 (са репродукцијом).

54. ПОРТРЕТ ГАВРИЛА ТЕОДОРОВИЋА, НАМЕСНИКА

Изгорео је у пожару 1922. године. Можда је то било дело Георгија Лацковића.

Литература: Ј. Вујић, Путешествија по Србији, II, Српска књижевна задруга, Београд, 1902, 140.

55. ПОРТРЕТ ГЕРАСИМА ГЕОРГИЈЕВИЋА, ЈЕРОМОНАХА

Изгорео је у пожару 1922. године. Можда је и ово било дело Георгија Лацковића.

Ови портрети сликани су вероватно око 1817. године.

У Београду је 1838. године штампана књига **Знаменити догађаји новије србске историје** описани Герасимом Георгијевићем епископом шабачким. Уз књигу је објављен као фронтиспис и портрет аутора Георгијевића (1779—1839). С обзиром на архаичну ношњу, може бити да је ова литографија рађена по портрету Георгијевића из Враћевшнице. Портретисани има камилавку са широким данцетом, мандију са крзном, доње одело које се преклапа на грудима по турском обичају и шарен појас, што би све били елементи за датирање у доба устанка — око 1817, и атрибуцију Георгију Лацковићу, аутору потписаног портрета Мелентија Павловића из ове мале галерије.

Георгијевић је рођен 1779. у Видину, монашки чин примио је у манастиру Студеници 1799, а за јеромонаха је произведен 1800. године. Из Студенице је добегао 1806. у манастир Враћевшницу, а 1813. побегао у манастир Фенек са моштима Стевана Првовенчаног. За време другог устанка бавио се у околини кнеза Милоша, који га је 1831. поставио за шабачког владика. Георгијевић је био образованија личност за своје доба. Његова **Историја** износи 124 стране са две илустрације — литографије.

Литература: Као под 53; Православна српска црква у краљевини Србији, Београд, 1895, 219 (биографија Георгијевића); Вера Васић, Портрет као илустрације српске књиге 1830—1850, Библиотекар, 3—4, Београд, 1965, 181 (портрет Георгијевића).

56. „ИЗОБРАЖЕНИЕ МОНАСТИРА СА СВИМА КЕЛИЈАМА“

Ово је дрворез манастира Враћевшнице, испод кога је следећи запис: „Слика општежителнога манастира славно — србске обитељи, која се зове Враћевшница, храма светог славног великомученика Ђорђа, са околним градом и славним ћелијама, у пределу Београдске државе, под крилом рудничке планине, међу славним горама и рекама и различним плодноним дрвећем; исписана је у време благоверног врховног и великог кнеза србског, Господара Милоша Обреновића, по жељи господина архимандрита Мелентија Павловића, јеромонаха Гаврила, јеромонаха Герасима и осталог братства. Ктитор је Господр млади Милан Обреновић 1820, месеца јуна, 25. дана“. Димензије 58,5 x 40 cm.

Тешко је рећи ко је могао да буде аутор овог предела — владу манастира Враћевшнице. Пада у очи термин „Београдска држава“!

Литература: Ј. Вујић, н. д., као под 54.

57. „ПОРТРЕТ МЕЛЕНТИЈА НИКШИЋА, АРХИЕПИСКОПА И МИТРОПОЛИТА УЖИЧКАГО, ВАЉЕВСКАГО И ШАБАЧКАГО“
Изгорео је у пожару 1922. године.

Литература: Ј. Вујић, н. д., као под 54; М. Панић Суреп, Сачувана плоча старог српског дрвореза, Заграф бр. 2, 1967.
Православље, XIX година, 1. новембар 1985., бр. 447, стр. 6.

58. ПОРТРЕТ ВАСИЛИЈА НИКШИЋА, АРХИМАНДРИТА СТУДЕНИЧКОГ

И овај портрет изгорео је 1922. године.

Ова мала збирка портрета црквених лица, „галерија“, како је назива Вујић, била је, свакако, прва збирка, осим кнежеве у Крагујевцу, у Србији и — што је веома важно — већ 1826. године састављена као целина: шест портрета и ведуца Враћевшнице. У нашој историји мање је обраћана пажња на њу, ваљда због тога што је изгорела, али треба имати на уму да је она постојала у време када је књаз Милош једва, ту и тамо, са понеком манифестацијом, показивао жељу да приступи лаганом европеизовању Србије: 1823 и 1824. године поручбином породичних портрета Павелу Ђурковићу, 1826. униформисањем „уписаних пандура“ који се у унутрашњој преписци називају „солдати“, 1828. потпомагањем штампања Путешествија по Србији, чиме Србија излази увелико из дотадашње затворености и представља се свету у дотада најинформативнијем виду. То је темељни опис Србије, њених знаменитости, археологије, историје, етнологије, читавог низа научних грана, које дотле нису биле познате. Ове појаве одударају од оне безусловне покорности Турцима, која се огледала и у томе подражавању њима, готово и њиховом начину живота. Књаз је носио турско (односно српско) одело све до 1830. године — као и његова околина.

Литература: Ј. Вујић, н. д., 138—140.

59. АРСЕНИЈЕ ЈАКШИЋ, ПРЕСТОНЕ ИКОНЕ ЗА ЦРКВУ У ПОПОВИЦИ 1820.

После сликања иконостаса у поречкој цркви 1818. године, Јакшић је насликао четири иконе за иконостас на коме је његов отац Симеон сликао и двери. То су: Св. Никола, Богородица, Исус Христос и Св. Јован. На Христовој икони записана је година 1820,

а на иконама Св. Николе и Св. Јована стоји и потпис аутора. На првој: „1820. изобразилъ Арсеній Јакшићъ зографъ Б. Ц.“

На другој: „изобразилъ Арсеній Јакшићъ Главногосерѣвъ мѣ 1820 юниа 24 днѣ.“
Уље на платну, димензије 73 x 50 cm. Сигн. ИМС 1303 и 1304.

Последње две иконе потичу са старог иконостаса у Поповици, а откупљене су по одобрењу браничевског епископа г. Хризостома за Историјски музеј Србије.

Потпис „зограф“ у Војводини био се изобичајио, али Јакшић, са жељом да се приближи људима у Србији, тако се потписује, како су радили зографи у Србији.

Литература: П. Васић, Сликарска породица Јакшића из Беле Цркве, Зборник за ликовне уметности Матице српске, 1, Нови Сад, 272.

60. АРСЕНИЈЕ ЈАКШИЋ, ЧЕТИРИ ПРЕСТОНЕ ИКОНЕ ЗА ЦРКВУ У КЛИЧЕВЦУ

Исте личности, иста концепција. Царске двери нису сачуване. Иконе потичу из времена око 1820—1822.

Литература: Као под 59.

61. ПАВЕЛ ЂУРКОВИЋ, МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ СА ФЕСОМ, уље на платну, димензије 70 x 56 cm. Власник: Народни музеј у Београду.

На полеђини је запис: „У Крагујевцу 19 го фебруариа 1824. Пажливописаоъ Павлаъ Ђурковичъ славеносербинъ родомъ изъ Цесарје жителъ въ Карловцѣ Градѣ.“

Милош има на глави дубок фес са кићанком, на себи кратак црвени гуњ, пругасту памуклију са малом узаном јачицом и висок појас са крупном орнаментиком. Веран изглед ношње горњих слојева код Срба за време Револуције.

Литература: Кнез Милош у причама, сакупио М. Ђ. Милићевић, 285 прича са 50 слика, Народно дело, Београд, (1936), (са репродукцијом); М. Коларић — М. Стефановић, Павел Ђурковић, Београд, МСМЛIII, Народни музеј, Београд (са репродукцијом); Владимир Стојанчевић, Милош Обреновић и његово доба, Просвета, Београд, 1966 (са репродукцијом); П. Васић, Бидермајер у Србији, Зборник радова, Цеље, 1978, 150 (са репродукцијом).

62. ПАВЕЛ ЂУРКОВИЋ, КНЕЗ МИЛОШ СА ФЕСОМ, уље на платну, димензије 64 x 51 cm. Портрет је изгледа реплика претходног портрета. Власник: Народни музеј у Чачку. Дело је Павела Ђурковића.

Портрет је сликан 1824. године. Књаз је обучен као и на претходном портрету, али преко левог рамена има црвену ленту, а с десне стране орден (нишан ифтихар?). Слика је рестаурисана, тако да су се у неким деловима изгубили Ђураковићев стил и фактура.

63. АРСЕНИЈЕ ЈАКШИЋ, ГРУПА РАСПЕЋА ИЗ СМОЉИНЦА

Богородица (94 x 62 cm), Христос на крсту (125 x 94 cm), Јован (94 x 62 cm), све — уље на даскама, ИМС бр. 1301, 1300, 1302.

Ова група икона потиче са старог иконостаса цркве у Смољинцу, а откупљена је по одобрењу браничевског епископа г. Хризостома за Историјски музеј Србије 1964. године.

Запис на крсту: „Слава З изобразеніа приложи Г. Папа Здравковичъ за свое и своихъ здравіа љ; Г. 1825.“

Ова група икона је дело Арсенија Јакшића, сликара из Беле Цркве.

64. АРСЕНИЈЕ ЈАКШИЋ, ТРИ ИКОНЕ ЗА ЦРКВУ У КИСИЉЕВУ, сликана 1826. године.

То су Богородица, царске двери и Исус Христос. Обоје су у седећем ставу на престолима и на њима се налазе ктиторски записи са годином 1826, када се и спомиње зидање цркве у Кисилеву.

Литератури: Православна српска црква у краљевини Србији, Београд, 1896, 61; П. Васић, н. д., 173.

65. АРСЕНИЈЕ ЈАКШИЋ, ДВЕ ПРЕСТОНЕ ИКОНЕ ЗА ЦРКВУ У БРАНИЧЕВУ, 1828.

Богородица и Христос имају ктиторске записе: „Слава изобразенію ктитору Г. Манаја Николаевичъ жителю Барича“ которій приложи храмъ слава за свой вѣчни споменъ љ; Г. 1838.“

Накнадно је установљено да је у питању 1828. година.

Улога Арсенија Јакшића у пожаревачком крају иста је као Лазара Стајића у Мачви. Они су били пропагатори нових схватања у црквеном сликарству у Србији. Јакшић је био присно инспирисан делом Павела Ђурковића, које је подржавао без устручавања, особито у композицији Благовести на црквеним дверима. У Србији је оставио значајан траг, штавише утицао је на Милију Марковића, који га је, такође, подражавао у појединим црквама у Србији. Арсеније Јакшић је био солидан зналац своје струке и са успехом се носио са домаћим зографима, сликајући чак и мале цркве, које су могле да буду конзервативне, мало расположене да приме нове формуле. Он се прилагодио том свету посадивши Богородицу и Христа на престоле, чиме је, свакако, придобио тамошњу клијентелу.

Приличан број цркава у којима је радио иконе или иконостасе показује да је Јакшић активно утицао на продор нових идеја у Србију.

Литература: Као под 59.

66. НЕПОЗНАТИ СЛИКАР, ПОРТРЕТ ЈОАКИМА ВУЈИЋА, фронтиспис Вујићеве књиге Путешествија по Србији, Будим, 1828.

Вујићев портрет у издању књиге Путешествија по Србији из 1828. изгледа да је литографија по техници, а слика у издању Српске књижевне задруге каснијег је датума — израђена је „по слици“ коју је сам Вујић ставио на чело свога дела. Што је баш та слика узета, разлог је, чини се, да га она „од осталих слика његових најверније представља“. У сваком случају, то није оригиналан портрет.

Литература: Вера Васић, Портрет као илустрација српске књиге 1830—1850, Библиотекар, 3—4, Београд, 1965, 177.

67. ГРЕГОРИЈЕ ВУЈИЋ, „Одѣло овогѣо граждана београдскѣи“

Испод овог бакрописа је адреса курзивом: *Инденцијато Грегоријем ѿ І. Вујићем в'сент андреј и-ог фев. 1928.*“

Испод осталих је запис: „І. - о Г - ѿ В.“

У свом предговору Вујићевом делу Путешествија по Србији у издању Српске књижевне задруге Јован Ердѣљановић дао је негативан суд о илустрацијама: „Све су ове слике израђене врло несразмерно, грубо и неверно, а још сувише ишаране разним бојама, тако да их није вредело копирати. Вредност је њихова уопште сасвим незнатна и једино је у томе што се могу видети на њима неки делови ношње“.

Када се има на уму да су ти цртежи саобразни са описима у књизи, онда њихова вредност није баш незнатна. А пошто их од Револуције дели десетак година, онда је јасно да у њима постоји слика сеоске ношње у Србији за време Револуције. Она добро допуњује оскудне ликовне изворе који су овде готово „налабирчени“, а подудара се и са описима О. Д. Пирха. То важи особито за грађанску ношњу, чију нам је слику Гр. Вујић сачувао. Уствари, ови цртежи су драгоцен извор за проучавање ношње тога доба. Има примерака књиге који су коректно илуминирани (колорисани) и они дају бољи утисак о знању Гр. Вујића. Посебно га треба похвалити због тога што је оставио одећне облике који би били неповратно заборављени, на пример — кнезова у бињишима, кабадахија,

војника у униформи (која је остала само захваљујући цртежу), свештенства, сељака, грађана и других. Поставља се занимљиво питање: да ли је Вујић сам бележио све те сложене облике одевања, или му је неко то радио по његовим описима у Крагујевцу, где је писао књигу? У сваком случају, за историју, етнологију и друге научне дисциплине веома добро је што постоји и тај несавршени извор, који нам је сачувао низ података које треба умети читати.

Литература: Ј. Вујић, н. д., I, Београд, 1901, XLIII, 156; П. Васић, Српска ношња за време првог устанка, Историјски гласник, 1—2, Београд, 1954, 150, 153, 157, 159, 161, 162, 163, 183, 184, 186; Вера Васић, Илустрација српске књиге у почетку XIX века, Библиотекар, Београд, 1960, година XII, 1—2, 24—27.

68. ГР. ВУЈИЋ, Посећеније и благодарење Квнча у Пожаревцу.
бакропис илуминиран акварелом. Сигнатура: „I - o Г - o В.“

Литература: В. Васић, н. д., 25.

69. ГРЕГОРИЈЕ ВУЈИЋ, Путешествје Ввнчево на коњу
илуминирани бакропис акварелом. Сигнатура: „I - o Г - o В.“

Литература: Исто, као под 68.

70. ГРЕГОРИЈЕ ВУЈИЋ, Одѣло простога народа Ресавскога у Срвнн,
кой иде у Ждрело то естъ Горнн дкъ манастиръ на савор.“
бакропис, илуминиран акварелом. Сигнатура: „I - o Г - o В.“

Литература: Исто, као под 68.

71. ГРЕГОРИЈЕ ВУЈИЋ, Разговоръ Ввничевъ у Клансрн манастиръ
Ск калѣдѣрн о вампнрн бакропис, илуминиран акварелом. Сигнатура:
„I - o Г - o В.“

Литература: Исто, као под 68.

72. ГРЕГОРИЈЕ ВУЈИЋ, Одѣло просто овета пола народа сервскога
соколске нахн, бакропис, илуминиран акварелом. Сигнатура: „I - o Г - o В.“

Литература: Исто, као под 68.

73. ГРЕГОРИЈЕ ВУЈИЋ, Разговоръ Ввничевъ са Афнса - мстафолъ
и прочн Тѣрцы о хрнств, мвхамедс и нѣговом законс“
бакропис, илуминиран акварелом. Сигнатура: „I - o Г - o В.“

Литература: Исто, као под 68.

74. ГРЕГОРИЈЕ ВУЈИЋ, Г. Днлошъ князъ издае народѣ своле За-
конъ гражданскнй а нѣмѣ опетъ народъ отдае нѣговѣ присягѣ Екрности и повн-
новенн, бакропис, илуминиран акварелом. Сигнатура: „I - o Г - o В.“

На илустрацијама је приказано око 50 фигура, што је веома обимна збирка личности, професија, обичаја, ношњи и амбијента. На пример, на бакропису народа соколске нахије приказано је савим горе у брдима турско село Бачевци, сходно опису. То је једна од многих подударности текста са илустрацијама, тако да у недостатку бољих ликовних извора историчар или етнолог мора да се ослони на ове илустрације, које су најближе аутентичности ондашњих појава.

Строги Ердељановићев суд о овом ликовном документу искључио је интересовања и проучавања која он заслужује. Када се има у виду колико мало има ликовних извора о Револуцији, онда један овако богати репертоар заслужује већу пажњу истраживача.

Литература: Исто, 27. „Може се рећи да је Грегорије Вујић, поред свога осредњег знања, дао најобимнију ликовну хронику Србије Милошевог доба; претходећи на том пољу, у неку руку — као хроничар — доцнијим портретистима у Србији“ (В. Васић, н. д); П. Васић, Ношња народа Југославије кроз историју, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд, 1928, 97.

75. *Милош Обреновић књазъ сербскій*. Писао П. Ђурковић. *Lehnhardt gest: Pesth*. Бакрорез фронтисписа за дело Вука Караџића, *Милош Обреновић књазъ Сербіи, или грађа за србску историју нашег времена*, Будим 1828. Димензије 17,7 x 11,5 cm. Резан по Ђурковићевом портрету књаза Милоша са турбаном у свечаној ношњи.

Портрети Милоша Обреновића од П. Ђурковића, који приказују Књаза само неколико година после 1815, веома су значајни за иконографију Српске револуције. На првом месту они су знак Милошеве лојалности према Турцима, која је ишла дотле да је он, споља гледајући, живео готово по турском обичају. Ово значи да он тих првих година не инсистира на европеизацији нарави. Штавише, и Војвођани у његовој служби носили су турско, односно српско одело. (Димитрије Давидовић, Јаков Јакшић). Велика чалма изједначује Милоша у политичком погледу са Турцима, јер је Србима било забрањено да је носе. Истина, Милош њу удружује са перчином, који је за време Револуције био одсецан по Карађорђевог наређењу. Милош не носи ни црну вратну мараму, тај први реквизит европске ношње које су револуционарне вође носиле уз турско одело. Ђурдија, опточена крзном, имала је у друштвено — политичком погледу исти значај. Међутим, Милош се, ипак, портретише (што Турци, такође, нису волели), вероватно по угледу на европске владаре; и то не само он, већ и цела његова породица. Ту он већ излази из граница оне политичке линије усвојене 1815.

године, која је дошла до врхунца убиством Карађорђа. Постепено, по неким, на изглед неупадљивим, индицијама, Милош мења свој став.

Литература: М. Ђ. Милићевић, Кнез Милош у причама, Народно дело, Београд (1936), 16—17 (са репродукцијом); Д. Кириловић, Каталог Библиотеке Матице српске, I, Српске књиге 1494—1847, Нови Сад, 1950, 72, р. бр. 609.

76. АНАСТАС ЈОВАНОВИЋ, СРПСКИ ВОЈНИК ПРИЛИКОМ ОБЈАВЉИВАЊА ХАТИШЕРИФА 1830, акварел. Власник: Војни музеј у Београду.

Први познати рад Анастаса Јовановића сликан за време свечаности читања Хатишерифа. Димензије: висина фигуре 10 cm.

И ово је један од ретких ликовних података о изгледу наших људи приликом проглашења Србије за аутономну државу под султановим покровитељством. Фигура се подудара са описом изгледа српских војника у **Аутобиографији** Анастаса Јовановића.

Литература: П. Васић, Живот и дело Анастаса Јовановића, првог српског литографа, Народна књига, Београд, 1962, 21.

77. НЕПОЗНАТИ УМЕТНИК, НИКОЛА I, ЦАР СВИХ РУСА И ПОКРОВИТЕЉ СРБИЈЕ, уље, димензије 102 x 76 cm. Приватно власништво у Београду. Сигнатура:

Никола I
императоръ всероссійскій
и покровитель Сербіи

Nicolaus I
L'empereur de toutes les
Russies
Protecteur de la Serbie

Портрет је насликао можда Франц Кригер, берлински сликар (1797—1857), који је одлазио у Русију више пута, управо с циљем да слика цара у разним позама и околностима, као и његову гарду. Први пут је Кригер био у Петрограду 1832, па из те године можда потиче и овај портрет, који је, вероватно, имао више реплика, а такође је и литографисан.

Литература: Max Osborn, Franz Krüger 1910, Bielefeld und Leipzig, Velhagen — Klasing, 46—50, П. Васић, Урош Кнежевић, Опово, 1972, 9.

PETITE CONTRIBUTION À L'ICONOGRAPHIE DE LA RÉVOLUTION SERBE

L'idée de l'auteur a été de réunir tout ce qu'il avait découvert dans le domaine de l'iconographie de la Révolution serbe: portraits de divers personnages, vues de villes, scènes ou représentations de divers événements, certains objets datant de cette période, armes, drapeaux, costumes ou parties de costumes, ainsi que des objets usuels. Cependant, il existe un certain nombre d'oeuvres sans lesquelles cet ensemble serait incomplet. Pour le lecteur il serait plus compliqué de chercher de telles oeuvres dans les différentes publications que de les avoir ici, sous la main, où, authentiques comme sources, elles sont accompagnées de notes contenant le nom de celui qui les a découvertes ou publiées et la date à laquelle celui-ci l'a fait. Dans ce catalogue ce sont les numéros 15, 19, 29, 30, 45, 61, 66—75. On pourrait difficilement imaginer cet ensemble iconographique sans le portrait de Pavel Đurković ou l'eau-forte de Gregorije Vujić, exécutée pour le *Voyage à travers la Serbie* (*Putešestvije po Srbiji*) de Joakim Vujić, car ce sont là des sources authentiques et uniques pour le règne de Miloš Obrenović des années 20 du XIX^e siècle. Pour ce qui est d'une soixantaine d'autres unités, elles furent publiées depuis 1954 dans *Istorijski Glasnik Srbije, Zbornik muzeja Prvog srpskog ustanka, Zbornik Istorijskog muzeja Srbije* et dans d'autres revues scientifiques.

L'iconographie de la Révolution serbe est assez maigre en comparaison avec les périodes postérieures, si bien que toute unité que l'on découvre enrichit ce fond. Prenant un intérêt de plus en plus vif à l'histoire de la Révolution, l'auteur a publié un certain nombre d'études et d'articles relatifs à cette période, persuadé que tout tableau, toute icône ou gravure contribuent à une meilleure connaissance de cette période. Préoccupé de l'importance de cette période décisive, l'auteur a désiré l'enrichir du point de vue iconographique. Malheureusement, il existe des lacunes qu'il est difficile de combler. Mais, il existe aussi l'espoir que certaines unités pourraient toujours apparaître dans les oeuvres posthumes des artistes qui ont été en contact avec des Serbes ou qui ont séjourné en Serbie. Si la modeste impulsion, donnée par le présent texte, contribue à ce but ou à une découverte similaire, on pourrait considérer qu'elle n'a pas été inutile.

Les unités du catalogue sont disposées, en principe, chronologiquement, les plus anciennes remontant à la guerre austro-turque de 1788, pendant laquelle furent formés des détachements de volontaires, composés de réfugiés serbes; ceux-ci s'initiaient de la sorte à l'art de faire la guerre selon les principes modernes, ce qui leur fut très utile pendant la Révolution. Le hattî-chérif de 1830 reconnut l'autonomie de la Serbie sous l'autorité suprême du sultan. Fait intéressant: après le traité d'Andrinople, le tzar russe prit le titre de »protecteur de la Serbie«. C'est par ce traité que la Révolution serbe, en tant que processus actif, fut achevée.



Сл. 1. Михаљевићев фрајкор 1788, Музеј града Беча



Сл. 2. Дебели храбри Јован, српски добровољац, Музеј града Беча



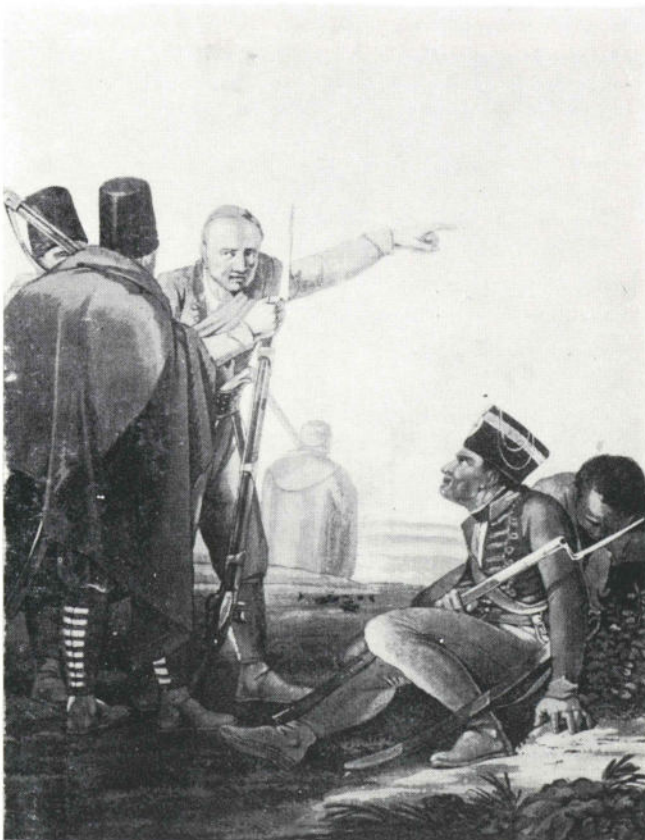
Сл. 3. Јосиф Кренак, харамбаша српских добровољаца 1788, Музеј града Беча



Сл. 4. Српски сељак из Миријева 1788. Музеј града Беча



Сл. 4а. Српски добровољац Иван Станиславић из Мислођина



Сл. 5. Царска и краљевска лака пешадија. Војноисторијски музеј Беч



Сл. 6. Карађорђе вођа Срба 1806. (?). Народни музеј Смедерево



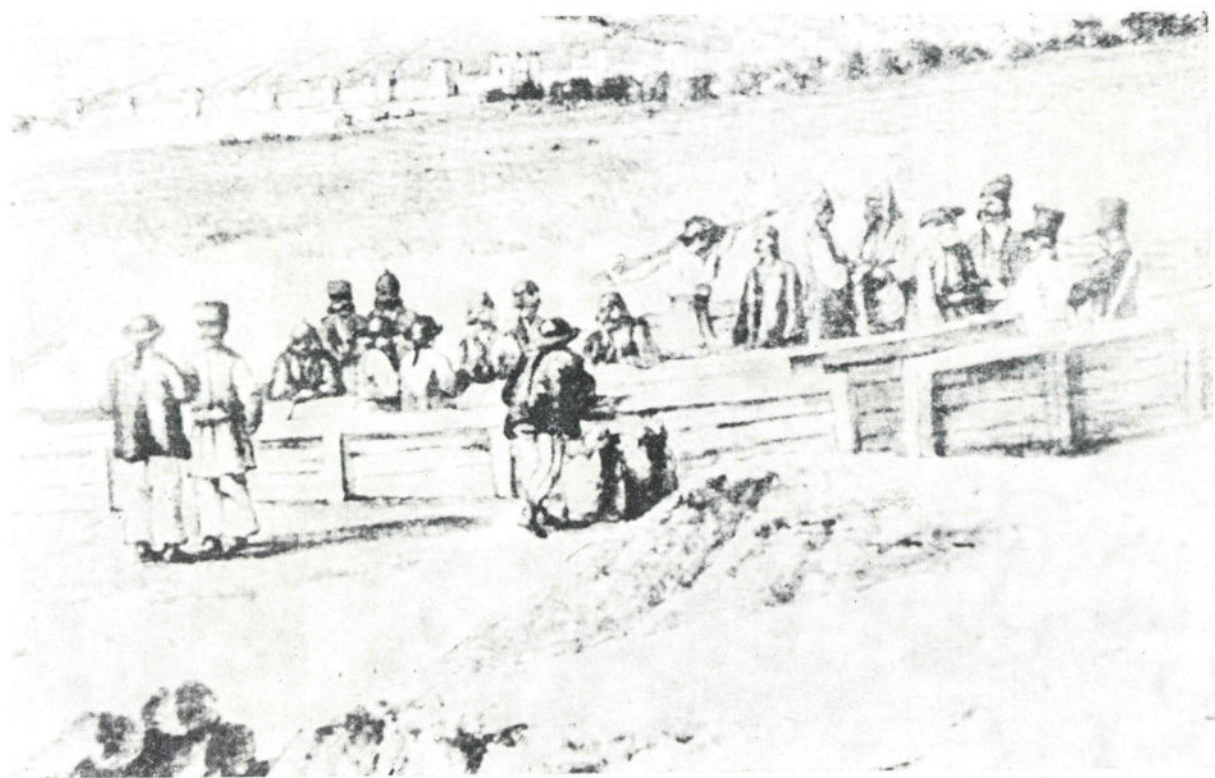
Сл. 7. Карађорђе и српски официр 1808. Историјски музеј Београд



Сл. 8. Симеон Јакшић, Царске двери из цркве у Поповици 1807.



Сл. 9. Лазар Стајић, Царске двери из цркве у Засавици 1806—1808.



Сл. 10. Франц Јакше, Састапак србијанаца и банаћана код Ковина 1808. Историјски музеј Србије



Сл. 11. Д. Н. Б. Каменски, Хасан паша са три туга 1810.



Сл. 12. Непознати сликар, Јаков Јакшић,
капетан српске регуларне војске. Народни
музеј Београд



Сл. 13. Надгробник војводе Атанасија Чарапића 1810. Народни музеј Неготин



Сл. 14. Ј. Б. Ф. Луг, Руска војска 1805. Бивша краљевска збирка у Штутгарду



Сл. 15. Гроф Платов, атаман донске војске 1813. Богишићева библиотека Цавтат



Сл. 16. Гроф Витгенштајн, главнокомандујући руске и савезничке војске. Богишићева библиотека Цавтат



Сл. 17. Ј. Б. Флуг, Руска коњица 1805. Власник непознат

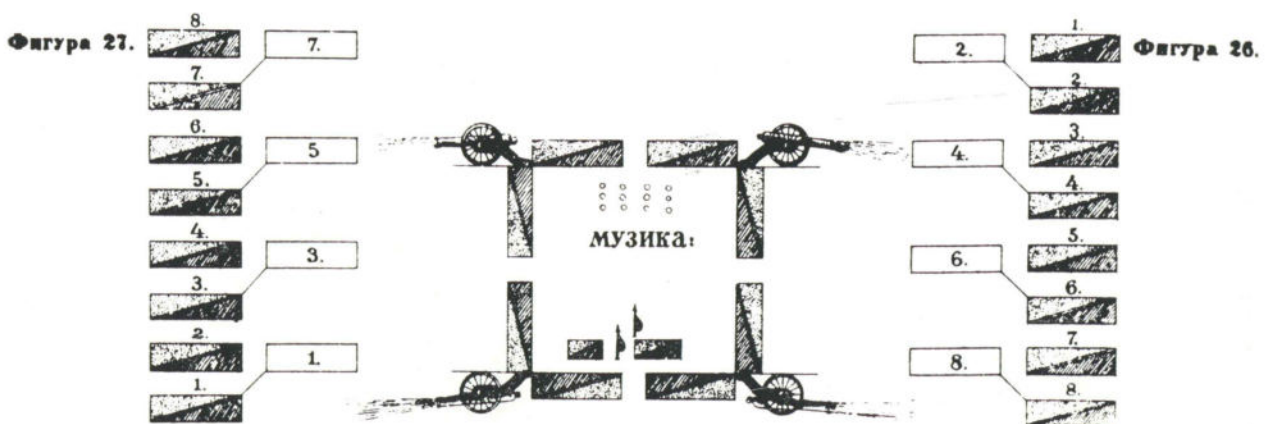


Сл. 18. Манастир Својново 1812. Фото Доброслав Предић



Сл. 19. Непознати сликар, Благовести и Смрт Богородице, иконостас у Својнозу пре 1826.

Планъ 10.



Сл. 20. Јаков Јакшић, Распоред Каре из Војеног устава 1813.



Сл. 21. Српска застава 1811 — 1813. Копија Чедомира Васића по оригиналу у Историјском музеју Србије Београд



Сл. 22. Непознати аустријски уметник, Карађорђе 1813—1814. Фронтиспис једног до сада неутврђеног дела издатог у Бечу 1814.



Сл. 23. Готфрид Приксер, Фронтиспис Мале прстонардне славно-сербске песнарице Вука Караџића, Беч 1814.



Сл. 24. Непознати млетачки уметник, Фронтиспис књиге *Сербие плачевно пакипорабоштение*, Венеција 1815.



Сл. 25. Мајстор Симеон, *Добош Мелентија Паавловића* 1815. Војни музеј Београд



Сл. 26. Георгије Лацковић, Портрет архимандрита *Мелентија Павловића* 1817.



ГЕРАСИМЪ

Епископъ Шабачкій.

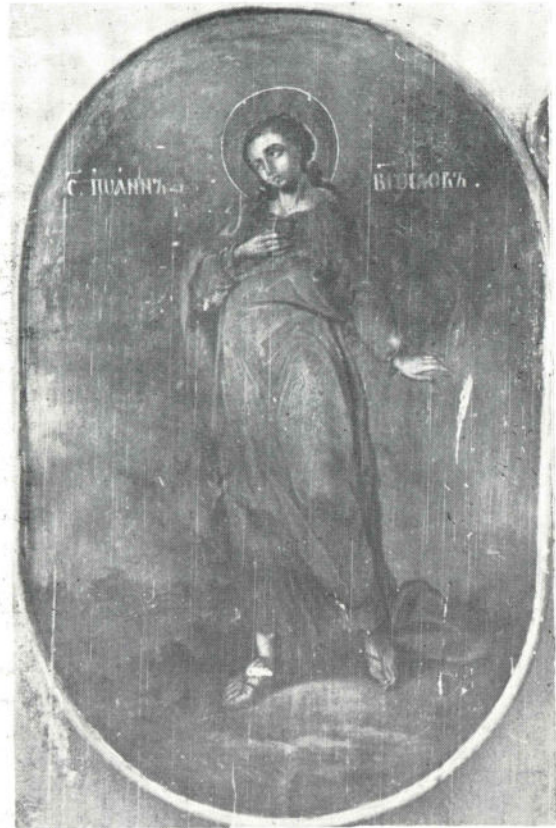
Сл. 26а. Јеромонах Герасим Георгијевић,
литографија по портрету из манастира
Враћевшнице



Сл. 26б. Павел Ђурковић, Портрет Милоша
Обреновића. Народни музеј Чачак



Сл. 27. Арсеније Јакшић, Богородица из Распећа 1825. Историјски музеј Србије Београд



Сл. 28. Арсеније Јакшић, Јован Богослов из Распећа 1825. Историјски музеј Србије Београд



Сл. 29. Арсеније Јакшић, Царске двери из цркве у Кисиљеву 1826.



Сл. 30. Фронтиспис и насловна страна Путешествија по Србији
Јоакима Вујића, Будим 1828.



Сл. 31. Георгије Вујић, Посета Јоакима Вујића
кнезу Милошу у Пожаревцу. Бакропис из
Путешествија Ј. Вујића 1828.



Сл. 32. Георгије Вујић, Одео простѣга народа
Ресавскога у Србији. Бакропис из
Путешествија Ј. Вујића 1828.



Милош Јурић и зрце народне воље. Законот Градоначалник и његов
 оловни печат и стубови од Милошевог владарења и његовог
 1. Милош Јурић 2. Јанковић 3. Саврећ 4. Саврећ
 Саврећ 5. Милош Јурић 6. Милош Јурић 7. Милош Јурић
 Милош Јурић 8. Милош Јурић 9. Милош Јурић 10. Милош Јурић
 Милош Јурић 11. Милош Јурић 12. Милош Јурић 13. Милош Јурић
 Милош Јурић 14. Милош Јурић 15. Милош Јурић 16. Милош Јурић

Сл. 33. Грегорије Вујић, Г. Милош издаје своје народу законе. Илуминирани бакропис из Путешствија Ј. Вујића 1828.



Сл. 34. Анастас Јовановић, Српски војник приликом објављивања Хатишерифа 1830. Војни музеј Београд